

بوطیقای ادبیات کودک

نویسنده: زوهار شاویت

مترجم: دکتر فرشته جعفری

(عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد نراق)

سرشناسه	: شاولیت، زوهار، ۱۹۵۱م. Zohar, Shavit
عنوان و نام پدیدآور	: بوطیقای ادبیات کودک / نویسنده زوهار شاولیت؛ مترجم فرشته جعفری
مشخصات نشر	: تهران، آرون، ۱۴۰۰
مشخصات ظاهری	: ۲۸۴ ص.
شابک	: ۰ - ۳۹ - ۷۷۳۵ - ۶۲۲ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیفا.
عنوان لاتین	: Poetics of childrens literature, c1986
موضوع	: ادبیات کودکان و نوجوانان - تاریخ و نقد
موضوع	: Childrens literature - History and criticism
موضوع	: Books and reading کتاب و مواد خواندنی
شناسه افزوده	: جعفری، فرشته، ۱۳۵۷، مترجم
رده‌بندی کنگره	: PN ۱۰۰۹
رده‌بندی دیویی	: ۸۰۹ / ۸۹۲۸۲
شماره کتابخانه ملی	: ۸۴۵۲۱۷۹

بوطیقای ادبیات کودک

نویسنده: زوهار شاولیت

مترجم: دکتر فرشته جعفری

ویراستار: دکتر مژگان اصغری طرقی

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۴۰۰

چاپ صدف: ۵۰۰ نسخه

۸۵۰۰۰ تومان

نشانی: میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان وحید نظری

نرسیده به خیابان منیری جاوید، پلاک ۱۰۵، واحد ۳ تلفن: ۵۱ - ۶۶۹۶۲۸۵۰

ایمیل: Arvannashr@yahoo.com وبسایت: www.Arvannashr.ir

شابک ۰ - ۳۹ - ۷۷۳۵ - ۶۲۲ - ۹۷۸

به نام خدا

فهرست مطالب

مقدمه.....	۷
بخش نخست: وضعیت نظام ادبی کودکان.....	۱۱
فصل اول: مفهوم کودکی و متنی‌هایی برای کودک.....	۱۳
۱-۱. نگاهی به دوران کودکی تا قرن هفدهم: از اشتراک تا تقابل.....	۱۴
۱-۲. گزینه مورد مطالعه: داستان شئل قرمزی.....	۲۱
۱-۲-۱. گرایش به قصه‌های پریان در قرن هفدهم.....	۲۱
۱-۳. شارل پرو و هویت مکتوم نویسنده.....	۲۲
۱-۴. ساختار مبهم شئل قرمزی پرو.....	۲۷
۱-۵. ابهام متن.....	۳۰
۱-۶. تفاوت‌های میان نسخه‌های گریم و پرو.....	۳۲
۱-۷. اختلاف لحن و پایان‌بندی.....	۳۴
۱-۸. اقتباس‌های مدرن از آثار گریم.....	۴۶
۱-۹. لحن.....	۴۸
۱-۱۰. هنجارهای پذیرفته‌شده از سوی جامعه.....	۴۸
۱-۱۱. رویدادهای نامناسب.....	۴۹

فصل دوم: خودانگاره ادبیات کودکان..... ۵۲

۱-۲. دیدگاه‌های دیگر نظام‌ها درباره نظام کودکان..... ۵۴

۲-۲. نگرش درونی..... ۶۰

۳-۲. گزینه مورد مطالعه: دنی، قهرمان جهان، اثر رولد دال..... ۶۸

۱-۳-۲. متن و خواننده ضمنی..... ۶۸

۲-۳-۲. راوی و ساختار روایت..... ۷۲

۳-۳-۲. نگرش‌ها به شکار غیرقانونی..... ۷۶

۴-۳-۲. [مقایسه] دو پایان‌بندی..... ۸۶

بخش دوم: راه‌حل‌ها..... ۹۱

فصل سوم: جنبه دووجهی متن‌ها..... ۹۳

۱-۳. مفهوم دووجهی بودن..... ۹۴

۲-۳. نویسنده..... ۹۸

۳-۳. ساختار متن و عملکرد آن در هر نظام ادبی..... ۱۰۱

۴-۳. خوانندگان..... ۱۰۳

۵-۳. گزینه مورد مطالعه: ماجراهای آلیس در سرزمین عجایب..... ۱۰۵

۶-۳. سه نسخه ماجراهای آلیس در سرزمین عجایب..... ۱۰۷

۷-۳. پیشینه تاریخی..... ۱۰۹

۸-۳. دست‌کاری کارول در الگوهای موجود..... ۱۱۷

۹-۳. ویژگی ماجراهای آلیس در سرزمین عجایب به عنوان یک متن دووجهی..... ۱۱۹

فصل چهارم: بزرگسالان و کودکان در ادبیات غیررسمی کودکان..... ۱۳۶

۱-۴. گزینه مورد مطالعه: آثار انید بلایتون..... ۱۴۱

۱-۱-۴. خصوصیات کودکان و بزرگسالان: برخی مشکلات و راه‌حل‌ها..... ۱۴۱

۲-۱-۴. روابط کودکان و والدین آنها..... ۱۴۳

۳-۱-۴. جایگزین‌ها و والدین دروغین..... ۱۴۸

۴-۱-۴. جنایتکاران..... ۱۵۰

۵-۱-۴. خلق دنیای کودکانه..... ۱۵۴

فصل پنجم: ترجمه ادبیات کودکان	۱۶۱
۱-۵. قواعد ترجمه ادبیات کودکان	۱۶۳
۲-۵. وابستگی ساختاری	۱۶۴
۳-۵. وابستگی به الگوهای موجود	۱۶۶
۴-۵. گزینه‌های مورد بررسی: سفرهای گالیور و رابینسون کروزوئه	۱۶۷
۵-۵. یکپارچگی متن	۱۷۵
۶-۵. میزان پیچیدگی متن	۱۸۰
۷-۵. اقتباس ایدئولوژیک یا ارزشگذارانه	۱۸۳
۸-۵. قواعد سبکی	۱۸۶
بخش سوم: نظام ادبی و تاریخچه آن	۱۸۷
فصل ششم: الگوی سیر تکاملی در نظام رسمی ادبیات کودکان	۱۸۹
۱-۶. وضعیت نظام کودکان پیش از قرن هجدهم	۱۹۱
۲-۶. تأخیر در پیدایش کتاب‌های کودکان	۱۹۳
۳-۶. گزینه مورد بررسی: ادبیات کودکان عبری	۲۱۰
۱-۳-۶. وضعیت ادبیات کودکان عبری	۲۱۱
۲-۳-۶. الگوی سیر تکاملی	۲۱۴
۳-۳-۶. ترجمه و اقتباس	۲۱۹
۴-۳-۶. نظام ادبی آلمان به عنوان نظام واسطه	۲۲۱
۵-۳-۶. متن‌های اصیل عبری بر مبنای الگوهای آلمانی	۲۲۳
فصل هفتم: طبقه‌بندی نظام ادبی	۲۲۶
۱-۷. وضعیت نظام ادبی	۲۲۸
۲-۷. خاستگاه کتابچه‌ها	۲۳۰
۳-۷. تولید کتابچه‌ها	۲۳۲
۴-۷. نگرش مؤسسه‌ها به کتابچه‌ها	۲۳۶
۵-۷. بازخورد تجاری: دستکاری عناصر کتابچه‌ها	۲۳۷
۶-۷. مخاطبان نیوبری	۲۴۱
۷-۷. موفقیت تجاری	۲۴۲

مقدمه

ادبیات کودکان، تنها شاخه ادبیات است که همواره هدف آشکار آن، آموزش دادن بوده و هر حال حاضر نیز همچنان کارکرد عرضه درس‌های اخلاقی به خوانندگان خود را حفظ کرده است. در طول تاریخ گسترده ادبیات، ادیبان و منتقدان ادبی، عناصر ساختاری آثار ادبی، ارتباط آن‌ها با یکدیگر و چگونگی تأثیرشان بر مخاطب را تحت عنوان بوطیقا به‌میزانی چشمگیر بررسی کرده‌اند؛ اما ادبیات کودکان از این گونه پژوهش‌ها مستثنا بوده است؛ چنان‌که گویی برایش کارکردی جز آموزش در نظر نگرفته و آن را دارای تأثیر هنری و فرهنگی ندانسته‌اند. اگرچه نقش ادبیات کودکان در آموزش دادن طبقه سنی کودک، بسیار پررنگ است، بی‌شک نمی‌توان تأثیر زیبایی‌شناختی و فرهنگی ادبیات بر کودکان را نادیده گرفت و این مسئله‌ای است که زوهار شاویت در کتاب پیش‌روی بدان پرداخته است.

زوهار شاویت استاد رشته مطالعات فرهنگی در دانشگاه تل‌آویو است که کرسی مطالعات فرهنگی کودکان را در این دانشگاه بنیان نهاد. او آثار مختلفی را در زمینه مطالعات فرهنگی و به‌ویژه در حوزه فرهنگ عبری و مطالعات ادبیات کودکان پدید آورده است که از جمله آن‌ها مقاله‌هایی

دربارهٔ سیر تکاملی ادبیات کودکان در زبان عبری و نقش آن در تجدید حیات ملی این زبان را می‌توان نام برد. وی در زمینهٔ ظهور نظام‌های ادبی نوین در ادبیات کودکان نیز پژوهش‌هایی انجام داده و همچنین چندین کتاب کودک را به زبان عبری ترجمه کرده که به واسطهٔ آن‌ها گواهی افتخار هانس کریستین آندرسن در زمینهٔ ترجمه را به خود اختصاص داده است.

شاویت در مقدمهٔ کتاب با اشاره به فضای محدود اختصاص یافته به ادبیات کودکان در تاریخ ادبیات ملت‌های مختلف و فرهنگ‌ها، دانشنامه‌ها و برنامه‌های درسی دانشگاه‌های ادبیات معتقد است ادبیات کودکان در جامعه، موقعیتی برابر با ادبیات بزرگسالان نداشته و از این روی، در نظام‌های ادبی از وضعیتی چندان مطلوب برخوردار نبوده است. محققان به‌ندرت، ادبیات کودکان را زمینه‌ای مناسب برای انجام دادن پژوهش‌های خود دانسته و آن را تنها در خدمت نظام آموزشی جهت دستیابی به هدف‌های ویژه در حوزهٔ آموزش کودکان به کار گرفته و به‌عنوان یک پدیدهٔ ادبی برایش موجودیتی مستقل قائل نبوده‌اند. شاویت پیشنهاد کرده است به‌منظور فراهم کردن فضای لازم برای بیان موضوع‌های تازه و مختلف، دو تغییر اساسی و مؤثر در تحقیق‌های مربوط به ادبیات کودکان صورت گیرد: نخست، آنکه پژوهشگران آمادگی خود را برای پذیرفتن رشتهٔ ادبیات کودکان به‌عنوان زمینه‌ای رسمی و قانونی جهت انجام دادن پژوهش‌ها اعلام کنند و زمینه‌های جدید پژوهشی مورد توجه آنان قرار گیرد؛ دوم، آنکه رشتهٔ ادبیات کودکان را به‌عنوان یک نوع ادبیات مستقل بپذیرند که جزئی از نظام ادبی است.

شاویت در کتاب *بوطیقای ادبیات کودک*، رشته تازه توسعه یافته ادبیات کودکان را با آخرین دستاوردهای بوطیقایی و نشانه‌شناختی ارتباط داده و معتقد است ادبیات کودکان، بخشی از نظام ادبی و به دیگر سخن، قسمتی از نظامی طبقه‌بندی شده محسوب می‌شود که در آن، مقیدات ادبی-اجتماعی، وضعیت هریک از بخش‌ها را تعیین می‌کند؛ بدین ترتیب، این حوزه، بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی فرهنگی جامعه است و تنها از این منظر باید تجزیه و تحلیل شود. او رخ دادن تحول مفهومی در درک ادبیات کودکان را مستلزم حذف کامل مسائل هنجاری یا ایدئولوژیک دانسته است.

این پژوهشگر وضعیت ادبیات کودکان را در نظام ادبی و همچنین زمینه‌های فرهنگی خاصی که این شاخه از ادبیات در آن توسعه یافته، بررسی کرده و کوشیده است پرسش‌هایی جدید را درباره رابطه مفاهیم فرهنگی، تخیل، آگاهی و متن‌های تهیه شده برای کودکان مطرح کند. وی نه تنها نحوه شکل‌گیری ادبیات کودکان در جامعه، بلکه جگونگی تأثیر جامعه بر تولید آثار ادبی برای کودکان را بررسی کرده است. او تأثیر مفهوم کودکی و تغییرهای این مفهوم در دوره‌های مختلف بر شکل‌گیری متن‌های ادبی کودکان را واکاویده و از سوی دیگر، نقش وضعیت فرهنگی ادبیات کودکان در تحمیل الگوهای خاص رفتاری را تجزیه و تحلیل کرده است.

در این پژوهش، نویسنده به متنی ویژه یا تاریخ ادبیات کودکان قوم و ملتی خاص توجه نداشته؛ بلکه موضوع مورد نظر او ویژگی‌ها و الگوهای ساختاری مشترک در ادبیات کودکان جهان است. وی با انتخاب و تفسیر چند نمونه از متن‌های مربوط به کودکان که بیشتر مربوط به زبان‌های

انگلیسی و عبری هستند، قراردادهای اخلاقی‌ای را که ساختار ادبیات کودکان را تشکیل می‌دهند، شناسایی و ساختار متن‌های برگزیده، از *قصه‌های پریان* (جمع‌آوری شده به‌همت چارلز پرو و برادران گریم) تا دست‌کاری‌های لوئیس کارول در *ماجراهای آلیس در سرزمین عجایب*، کتابچه‌های قرن هجدهم و کتاب‌هایی با محوریت ناسی درو (به‌عنوان شخصیت اصلی) در قرن حاضر را توصیف کرده است. از نظر او مخاطبان این کتاب، نه تنها پژوهشگران حوزه ادبیات کودک، بلکه محققان رشته‌های نشانه‌شناسی، شعر و تاریخ فرهنگ هستند و بنابراین، هدف کتاب پیش‌روی، کمک به پژوهش‌های صورت‌گرفته در حوزه نشانه‌شناسی و گشودن مسیرهای جدید و مفید در مطالعات ادبیات کودک است.